

Kirja-arvio

Alexi Koski

Viestinnällisten oikeuksien kriittinen pikkujättiläinen

Horowitz, Minna; Nieminen, Hannu & työryhmä (2019). *Viestintä kuuluu kaikille. Kansalaisten viestinnälliset oikeudet ja mahdollisuudet Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 216 s.

Teoksen *Viestintä kuuluu kaikille* kirjoittajat ovat laatineet kokonaisesityksen suomalaisten viestinnällisistä oikeuksista ja niiden toteutumisesta. Sisällön laadusta vastaa laaja ja asiantunteva työryhmä, johon kuuluvat Minna Horowitzin ja Hannu Niemisen lisäksi Anette Alén-Savikko, Marko Ala-Fossi, Jockum Hildén, Johanna Jääsaari, Kari Karppinen sekä Katja Lehtisaari. Teos on julkaisutyypiltään C1, kustannettu tieteellinen erillisteos.

Lukija hämmästyty lyhyen teoksen kattavuudesta. Kirjan ensimmäinen luku avaa kirjan näkökulman: digitalisaatio on tuonut viestinnän yhteiskuntaan kaiken läpäisevästi. Kirjoittajat kertovat tarkastelevansa aihetta kokonaisvaltaisesti, nivoen yhteen muun muassa tutkimuksen, lain, politiikan ja erilaiset instituutiot, kansalaisten arkea unohtamatta. Teoksen voisi sanoa olevan viestinnällisten oikeuksien olemassaolon tasojen synteesi.

Viestinnällisiin oikeuksiin perehtyminen aloitetaan toisessa luvussa käsittelemällä yleismaailmallisten ihmisoikeuksien yhteyttä lainsäädäntöön ja elämään yleensä. Kyse on positiivisista ja negatiivisista oikeuksista, kuten oikeudesta tietoon, sananvapaudesta ja yksilönsuojasta. Luvussa esitellään yhteenvetäen kirjoittajien tarkastelukulmat. Ensinnäkin viestinnällisten oikeuksien toteutumisella on neljä toteutumisen tasoa: lainsäädännön, viranomaistoiminnan, markkinoiden sekä kansalaisten toiminnan taso. Lisäksi viestinnälliset oikeudet on jaettu neljään keskeiseen periaatteeseen: pääsyyn, saatavuuteen, yksityisyyteen ja dialogisuuteen.

Kolmatta lukua voisi luonnehtia johdannon toiseksi osaksi. Tämä hyvin hyödyllinen luku luo lukijalle kontekstia ja näkökulmaa aiheeseen esittelemällä digitaalisen maailman valtarakenteita sekä Suomen viestintäpoliittista lähestymistä globaaleihin viestinnällisiin haasteisiin.

Kolmannen luvun jälkeen teos etenee käsittelemällä erikseen jokaista neljää periaatetta edellä mainittujen tasojen kautta. Lisäksi teos tuo mukaan ajallisen ulottuvuuden. Varsinkin kansalaisten arjen käytäntöjä kuvattaessa tuotetaan kronologisesti etenevä kertomus kulloinkin käsillä olevan aiheen historiallisesta kehityksestä.

Neljäs luku, Pääsy, kattaa kansalaisten mahdollisuudet päästä tiedon lähteille riippumatta teknologiasta ja tietojen jakelumuodosta. Luku kulkee lennättimestä laajakaisataan. Viidennessä Saatavuus-luvussa käsitellään kansalaisten mahdollisuuksia saavuttaa erilaisia ja monipuolisia sisältöjä yhtäläisin ehdoin. Luku sisältää muun muassa tekijänoikeudet, mediakentän monimuotoisuuden, verkkoneutraliteetin ja maksumuurit.

Yksityisyys-luku kertoo kansalaisten mahdollisuuksista päättää itseään koskevan tiedon käytöstä ja sen julkisesta esillä pitämisestä. Luku sisältää kosolti lainsäädäntöä ja täytäntöönpanoa, mutta toki myös nykyteknologian tarjoamia haasteita. Seitsemäs Dialogisuus-luku käsittelee kansalaisten mahdollisuuksia osallistua ja tulla kuulluksi yhteisissä asioissa. Luku käy läpi, miten instituutiot pyrkivät dialogisuuteen erilaisten hankkeiden ja portaalien avulla sekä miten muun muassa sosiaalinen media ja sen mukanaan tuomat ilmiöt vaikuttavat kansalaisten arkeen.

Kirjan viimeisessä, kahdeksannessa luvussa, tehdään yhteenveto ja keskustellaan "Suomen mallista". Yhteenveto on analyttinen, kriittinen ja ajatuksia herättävä. Teoksessa on siis selkeä rakenne ja punainen lanka: aluksi määritellään näkökulmaa, sitten esitellään, mitä kaikkea aiheeseen liittyy, ja lopuksi yhteenvedossa pohditaan, kuinka tämä kaikki asettuu suurempaan kontekstiin.

Teoksessa on hyvin vahva media- ja viestintäpolitiikan juonne. Teoksen kirjoittanut työryhmä oli aiemmin lähes kokonaisuudessaan laatimassa selvityksen Suomen vuoden 2018 mediapoliittisen ohjelman periaatepäätöksen tueksi. 355-sivuinen tutkimus on laaja ja mielenkiintoinen ja sisältää runsaasti yksityiskohtia ja numeroita, joihin perehtyä. Lukijana saan vaikutelman, että *Viestintä kuuluu kaikille* sisältää sellaista tutkijoiden analyysiä ja johtopäätöksiä, jotka eivät sisällöltään sopineet viranomaisen tilaamaan selvitysaineistoon ja jotka piti tästä syystä julkaista erillisenä teoksena. Tai ehkä teos on syntynyt tuon selvityksen jälkeisistä keskusteluista? Tämä on toki vain omaa spekulatiotani. En löytänyt kirjasta sen primus motor -motiivia, eli kertomusta siitä, miksi se on kirjoitettu.

Teoksessa ei ole kovin kattavasti tuotu ilmi, mistä oikeuksien jaottelu pääsyyn, saatavuuteen, dialogisuuteen ja yksityisyyteen oikeastaan juontuu. Uusimmassa Lakimieslehdessä jaottelua kutsutaan nimellä "Helsinki Model" (Neuvonen 2019, s.996) ja kerrotaan, että *Viestintä kuuluu kaikille* -teoksen työryhmän laatima vertaisarvioitu artikkeli mallista julkaistiin tämän vuoden maaliskuussa (Ala-Fossi ym. 2019). Omassa artikkelissaan Neuvonen esittää tämän Helsingin mallin mukaisten viestinnällisten oikeuksien olevan uusi avaus sananvapauden alalla, paradigman muutos.

Viestintä kuuluu kaikille -kirjan kirjoittajat ovat onnistuneet teoksensa kanssa. Kokonaisesityksenä aihepiiristä se on kattava. Laajan työryhmän perinpohjainen ja analyttinen selvitystyö näkyy muun muassa lähdeluettelossa: kirjallisuutta on 20 sivua, virallislähteitä 10 sivua ja luettelo viestinnällisiin oikeuksiin liittyvästä lainsäädännöstä on kaksi sivua. Eli noin 15 prosenttia teoksesta on erilaisia lähteitä. Runsaista lähteistä huolimatta kyseessä ei ole hakuteos. Sen kaikenkattavuuden kääntöpuolena on, että kutakin erityisaihetta ei ehditä kuin vain raapaisemaan.

Esimerkiksi julkisuuslain mukaisten tietopyyntöjen ongelmista mainitaan vain ohimennen. Toisaalta olen omissa tutkimuksissani perehtynyt juuri tähän hyvin suppeaan aiheeseen viestinnällisten oikeuksien laajassa kentässä. En olisi kuuna päivänä osannut kuvitella tai luetella kaikkia näitä asioita, joita kirjoittajat viestinnällisiin oikeuksiin kuu-
luviksi esittelevät.

Väittäisin siis, että suppea esitysmuoto on teoksen käyttökelpoisuuden kannalta hyvä ratkaisu. Pitäytymällä vain välttämättömimmässä kirjoittajat saavat hengästyttävän laajan kokonaisuuden pysymään kasassa ja kykenevät keskustelemaankin sen pohjalta. Teoksen voisi nähdäkin myös erittäin hyvin pohjustettuna argumentointina suomalaisen media- ja viestintäpolitiikan nykytilasta ja tulevaisuudesta.

Uskon, että katsantokantani aiheeseen on teoksen myötä laajentunut huomattavasti. Voin suositella tätä teosta jokaiselle viestinnällisistä oikeuksista kiinnostuneelle ja niiden parissa toimivalle, oli sitten alana viranomaistietojen julkisuus, tietosuoja, uutismediat tai vaikka tekijänoikeudet. Toivoa myös sopisi, että päättäjämme sivistäisivät itseään tällä teoksella. Nyt on niin paljon tiivistetty niin laadukkaasti, että tämän voisi lukea vaikka yhden pitemmän matkustuspäivän aikana.

Kirjallisuus

Ala-Fossi, Marko; Álen-Savikko, Anette; Grönlund, Mikko; Haara, Paula; Hellman, Heikki; Herkman, Juha; Hildén, Jockum; Hiltunen, Ilmari; Jääsaari, Johanna; Karppinen, Kari; Koskeniemi, Aino; Kuutti, Heikki; Lehtisaari, Katja; Manninen, Ville; Matikainen, Janne & Mykkänen, Markus (2018). *Media- ja viestintäpolitiikan nykytila ja sen mittaaminen*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 4/2018. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-548-4> (luettu 16.12.2019).

Ala-Fossi, Marko; Alén-Savikko, Anette; Jockum Hildén; Horowitz, Minna Aslama; Jääsaari, Johanna; Karppinen, Kari; Lehtisaari, Katja; Nieminen, Hannu. (2019). Operationalising communication rights: the case of a “digital welfare state”. *Internet Policy Review* 8:1. <https://doi.org/10.14763/2019.1.1389>

Neuvonen, Riku (2019). Sananvapautta uusin silmin? – Viestinnälliset oikeudet yksilön oikeuksien turvaajina. *Lakimies* 7–8/2019, 984–1009.